

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2023.5>**Т. Харитонова,**

докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Х. Григор'єва,

докторка юридичних наук, професорка,
доцентка кафедри аграрного, земельного та екологічного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СИСТЕМНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ¹

Постановка проблеми. В умовах синергетичної дії багатьох факторів потреба стабілізування та утримання стану енергетичної безпеки в Україні стала питанням національного значення. При цьому відбудова, а у деяких випадках – перебудова енергетичної системи держави має здійснюватися з урахуванням міжнародних зобов'язань про кліматоохоронні та екологічні обмеження. Саме тому кризові явища у природі та суспільстві актуалізують розвиток альтернативної енергетики. Однак динаміка такого розвитку є досить тривожною: від бурхливого масштабування у другій половині 2010-х років до стагнації протягом 2022–2023 років. Незважаючи на існування цілком об'єктивних потужних негативних обставин (війна, економічна, екологічна, демографічна кризи), не останню роль відіграють юридичні недоліки. У зв'язку з цим сформувалася потреба в науковому аналізі системних правових проблем, які накопичилися у сфері регулювання альтернативної енергетики.

Особливо це актуально у світлі прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та “зеленої” трансформації енергетичної системи України» від 30 червня 2023 року, адже він позиціонується як такий, що спрямований на «перезавантаження» альтернативної енергетики у складних реаліях сьогодення. Важливо проаналізувати, які з системних проблем він здатен вирішити, а які – ще чекають свого усунення.

Аналіз стану досліджень.

Вивчення юридичних проблем становлення альтернативної енергетики в Україні об'єднує багатьох вчених, серед яких, зокрема, Я. С. Бенедик, С. Д. Білоцький, О. В. Гафурова, В. Е. Голенко, Х. А. Григор'єва, М. А. Дейнега, Ю. С. Дубінін, Г. Д. Джумагельдієва, М. М. Завєрюха, І. І. Каракаш, К. М. Караханян, О. Б. Кишко-Єрлі, Р. С. Кірін, М. В. Краснова, М. М. Кузьміна, О. І. Кулик, Д. В. Молдованов, С. А. Оболенська, А. В. Павлига, А. В. Пастух, Є. О. Платонова, Е. Ю. Рибнікова, Ю. М. Рудь, О. М. Савельєва, М. В. Чіпко, І. Є. Чумаченко, Т. Є. Харитонова та інші. Здебільшого наукові розвідки були присвячені правовому регулюванню окремих видів альтернативної

¹ Дослідження здійснене в межах виконання проекту «Альтернативна енергетика в Україні: шляхи системного законодавчого стимулювання» за фінансової підтримки Національного фонду досліджень України (договір № 74/0360 від 01.05.2023 року)

енергетики. При цьому існує низка попередніх досліджень, що були зосереджені на загальному стані законодавства у сфері альтернативної енергетики та його періодизації [1–3], тенденціях еволюції такого законодавства [4; 5], виявленні деяких системних проблем цієї еволюції [6; 7]. Однак зміна нормативно-правових засад та поява нових об'єктивних обставин вимагають глибокого аналізу основних системних проблем законодавства у сфері альтернативної енергетики з метою його подальшого удосконалення.

Саме тому **метою статті** стало виявлення головних системних проблем розвитку сучасного законодавства України у сфері альтернативної енергетики.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на існування специфічних проблемних аспектів становлення різних видів альтернативної енергетики (сонячної, вітрової, біоенергетики, малої гідроенергетики тощо), вагоме значення мають деякі наскрізні проблеми, які охоплюють усю систему правового регулювання «зеленої» генерації. Вони пронизують усе законодавство у цій сфері та, діючи в сукупності, суттєво зменшують його ефективність. Системні правові проблеми – досить небезпечне та складне явище, адже їх вирішення вимагає такого ж системного підходу.

1) Дисбаланс диференціації та систематизації у розвитку законодавства у сфері альтернативної енергетики. Законодавство про альтернативну енергетику не існує у вакуумі – воно є складовою частиною системи вищого рівня – частиною енергетичного законодавства. Глибоке вивчення внутрішніх особливостей та взаємозв'язків у праві альтернативної енергетики буде незавершеним та недосконалим без встановлення зовнішніх впливів на його формування, зокрема, виявлення загальних векторів еволюції системи вищого рівня.

Незважаючи на об'єктивне існування масштабного і об'ємного енергетичного законодавства, через свій комплексний міжгалузевий характер воно залишається науково «непомітним» – його досі не зробили предметом для фундаментального наукового дослідження як єдиного цілого. Звичайно, здійснювалися спроби довести його галузеву приналежність (наприклад, господарсько-правову [8], природоресурсну [9]), проте це явно спрощене бачення такого складного міжгалузевого утворення, яким є сучасне енергетичне законодавство. Теоретичні питання щодо виокремлення галузі енергетичного права та законодавства розглядалися В. І. Семчиком, Ю. С. Шемшученком, Т. Г. Ковальчук, В. П. Станіславським та деякими іншими вченими. У зв'язку із зародковим станом вітчизняної доктрини енергетичного права, ще не проведено належних досліджень його актуальної та перспективної структури. Юридична наука наразі йде по шляху вивчення окремих компонентів енергетичного права та законодавства, не формуючи поки єдиного бачення цього масивного правового утворення.

У зв'язку з цим, опираючись на існуючі розрізнені наукові висновки, можна вказати, що складовими частинами енергетичного законодавства виступають: 1) законодавство щодо загального регулювання енергетичних відносин (положення про ринок електричної енергії, енергоефективність, енергозбереження тощо); 2) нафтогазове законодавство [10–13]; 3) атомне (ядерне) законодавство [14–18]; 4) вугільне законодавство [19]; 5) законодавство про альтернативну енергетику [20]. Серед усіх виявлених складників енергетичного законодавства саме законодавство у сфері альтернативної енергетики є наймолодшим та найменш розвиненим. Однак еволюція усіх інших частин єдиної системи якісно змінює систему в цілому, а значить,

безпосередньо та опосередковано впливає на розвиток кожної складової. У зв'язку з цим необхідно розуміти, що деякі загальні риси і тенденції, притаманні сучасному енергетичному законодавству, чинять вплив на формування відносин у сфері альтернативної енергетики.

Якщо проаналізувати виявлені компоненти енергетичного законодавства, то стає помітною багаторівнева неоднорідність таких структурних частин:

– за обсягом спеціального законодавчого забезпечення (законодавство про альтернативну енергетику не може конкурувати із такими розгалуженими «братами» як нафтогазове чи атомне законодавство);

– за економічною, екологічною та соціальною цінністю джерела енергії (наприклад, атомна енергія є найбільш економічно прийнятною, альтернативні джерела енергії – найбільш екологічно дружні, вугільна енергія – має додатковий соціальний контекст. У зв'язку з активізацією енергетичного переходу виникає потреба у штучному пригніченні розвитку одних галузей енергетики та стимулюванні інших. Звичайно, це обумовлює якісну зміну правової матерії);

– за ступенем державної протекційності (законодавство про альтернативну енергетику в цьому аспекті суттєво відрізняється від інших складових, адже користується специфічним протекційним режимом, зумовленим екологічними, кліматоохоронними, міжнародно-правовими мотивами. Характерна державна підтримка притаманна також і законодавству у сфері вугільної галузі);

– за домінуючою юридичною природою (якщо законодавство про альтернативну енергетику, нафтогазове і вугільне законодавство мають пріоритетну природоресурсну юридичну складову, то атомне, наприклад, через специфіку відповідних суспільних відносин, тяжіє до еколого-безпекової юридичної природи).

Кожна зі складових енергетичного законодавства демонструє власне розширення та стрімке нарощування обсягів нормативно-правового матеріалу. При цьому динаміка такого процесу лише підвищується. Врівноважуючих дій законодавець практично не здійснює, що призводить до втрати внутрішньо-галузевих структурних зв'язків, єдиних методологічних та принципів засад правового регулювання енергетичних відносин. Диференціація є досить закономірним процесом еволюції будь-якого законодавства, і сама по собі не є оціночно забарвленою: її негативний чи позитивний вплив залежать від ступеня збалансування систематизаційними проявами. Наразі в Україні нормальний темп диференціації енергетичного законодавства додатково прискорюють кілька системних факторів: євроінтеграційна змістовна перебудова законодавства та адаптація енергетичного законодавства до умов постійної загрози енергетичній безпеці під час ведення воєнних дій.

За умов подальшого інтенсивного «розмноження» енергетичного законодавства, як це відбувається протягом останніх кількох років, надзвичайно актуалізується питання щодо розробки кодифікованих актів у цій сфері. Така ідея в літературі неодноразово згадувалася в різних варіаціях (Енергетичний кодекс [21], Ядерний кодекс [22; 23] тощо), однак практичного втілення не отримала.

Вважаємо, що для успішного розвитку альтернативної енергетики в Україні необхідним є системний та узгоджений розвиток не лише спеціального законодавства – має велике недооцінене значення виважена та збалансована трансформація енергетичного законодавства в цілому, зокрема, врівноваження його диференціації та систематизації.

2) Деформована програмність. Хоча програмність сама по собі є досить позитивною характеристикою нормотворчості, адже має свідчити

про концептуальність розробки законодавчого забезпечення, системне бачення розвитку галузі, стратегічний розрахунок правотворчих кроків, однак вітчизняне законодавство у сфері альтернативної енергетики доводить значну деформацію цієї ознаки. Зокрема, аналіз енергетичного законодавства вказує на регулярне, але безплідне продукування програмних документів. Відповідно до вітчизняного правового досвіду прийняття програмних актів не несе необхідного змістовного навантаження – вони є переважно декларативними. Характерною рисою вітчизняних програм у сфері енергетики можна назвати фактичну необов'язковість дотримання встановлених ними строків – такі програми здебільшого втрачають чинність задовго до їх виконання (наприклад, Енергетична стратегія України на період до 2030 року, схвалена розпорядженням уряду від 24 липня 2013 року, втратила чинність уже в 2017 році; Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схвалена розпорядженням уряду від 18 серпня 2017 року, втратила чинність у 2023 році). Це свідчить, зокрема, про своєрідну «декоративну» функцію програм, відсутність реального закладеного в них політико-правового змісту.

В Україні прийняття різного роду енергетичних стратегій і програм стало неодмінним атрибутом нормотворчості. Проте в цьому є досить суттєві вади: по-перше, заміщення програмною нормотворчістю необхідного регулятивного забезпечення; по-друге, видимість нормотворчої активності (найчастіше створюється для зарубіжних партнерів: прийняття програми або стратегії не вимагає особливих зусиль, не потребує ресурсів, за її невиконання жодної відповідальності не настає, однак при цьому є можливість позитивно звітувати щодо виконання міжнародних зобов'язань тощо).

В українській правовій системі традиційно так склалося, що програмні документи мають низьку нормативну вагу через неефективність таких актів та їх відверте невиконання. Аналіз світового досвіду правового забезпечення альтернативної енергетики нараховує безліч прикладів прийняття програмних актів, і їхній реальний вплив на суспільні відносини дуже різниться. Однак привертає увагу підхід, який використовується в Індії. У цій країні прийняття програмного документу стає наріжним каменем законотворчої роботи на наступне десятиріччя. Регулятивне законодавство ретельно будується на виконання програмних завдань та досягнення поставленої основної мети. Така злагодженість програмного та регулятивного законодавства дає свої відчутні плоди, побудовані, передусім, на передбачуваності, стабільності та концептуальній єдності нормотворчої роботи. У результаті активного втілення програми під назвою Національна сонячна місія імені Джавахарлала Неру (з 2010 року) Індія входить до п'ятірки світових лідерів по розвитку сонячної енергетики.

3) Неготовність законодавства у сфері альтернативної енергетики до регулювання в умовах кризи. Не дивно, що сучасне законодавство, яке було написане за обставин мирного часу, виявилось мало пристосованим до функціонування енергосистеми в умовах ведення воєнних дій, які тривають протягом більш ніж півтора року.

Енергетична безпека України, яка знаходиться в умовах війни, критично погіршилася. Забезпечити усі категорії споживачів достатньою кількістю енергії стає все більш складно з огляду на перманентне ураження значної частини енергетичної інфраструктури держави. Відновлення енергетичної системи держави у післявоєнний час потребуватиме не лише капіталовкладень і часу, але й вимагатиме належного,

адаптованого нормативного регулювання, яке б враховувало новітні об'єктивні обставини та виклики.

Станом на кінець листопада 2022 року в результаті воєнних дій на території України було зруйновано третину електростанцій. В окремі періоди часу без електропостачання залишалось 40 % споживачів. Ціни на пальне неухильно зростають, а теплові паливні ресурси обмежені. При цьому аналіз нормотворчої активності демонструє, що гостра суспільна проблема енергетичної безпеки наразі не вирішена системно, адже енергетичне законодавство за період воєнного часу змінювалося лише точково (наприклад, шляхом прийняття законів України «Про особливості регулювання відносин на ринку природного газу та у сфері тепlopостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення їх функціонування» від 29.07.2022 року, «Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електрозарядної інфраструктури та електричних транспортних засобів» від 24.02.2023 року, «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання зловживанням на оптових енергетичних ринках» від 10.06.2023 року тощо). Системну енергетичну кризу може вирішити лише системна перебудова законодавства. Оптимальний шлях такої трансформації має бути науково обгрунтованим – відповідні наукові пошуки у цьому напрямі наразі знаходяться у своїй піковій актуальності.

Оскільки чинне енергетичне законодавство України наразі не пристосоване до таких потреб, воно виявляється неефективним як у сучасних умовах воєнного стану, так і не задовольнятиме суспільний запит на етапі післявоєнного відновлення. Наразі сформована гостра потреба в реформуванні вітчизняного енергетичного

законодавства з урахуванням впливу воєнних умов [24].

У червні 2023 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та зеленої трансформації енергетичної системи України», яким було внесено суттєві зміни до законодавства про альтернативну енергетику, зокрема до законів України «Про альтернативні джерела енергії» (2003), «Про ринок електричної енергії» (2017), «Про альтернативні види палива» (2000), «Про ринок природного газу» (2015), «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» (2019) тощо. Внесення такої величезної кількості змін у законодавство про альтернативну енергетику говорить про нагальність та значущість проблеми. Актуальність цього Закону підсилюється ще й тим, що він розроблений з урахуванням сьогоdnішніх реалій, тому містить пропозиції удосконалення саме тих напрямків, які є наразі найбільш перспективними та можливими для нашої країни [25].

Ми переконані, що сучасне законодавство у сфері альтернативної енергетики потребує системного перегляду на предмет відповідності критеріям стресостійкості. Вважаємо доцільним розробку *методу кризового тестування*, який передбачатиме перевірку кожного запропонованого нормотворчого рішення на ефективність та результативність у випадку настання форс-мажорних (кризових) ситуацій в енергетиці. Цей метод дозволить обгрунтувати доцільність тих чи інших нормотворчих кроків в умовах воєнних дій та післявоєнного відновлення. Застосування такого методу має враховувати специфіку функціонування альтернативної енергетики в Україні, наприклад: переважно іноземне обладнання і деталі, тобто залежність від імпорту; можливість відносно

автономної роботи (створення необхідних технічних умов для втілення локального енергозабезпечення за потреби); значна протекційна залежність у загальному підрахунку рентабельності функціонування об'єктів альтернативної енергетики (тобто передбачення варіантів надання державної підтримки за кризових умов) тощо.

4) Трансформація правової моделі державної підтримки альтернативної енергетики. Ця проблема не нова – вона вже існувала, викликала масштабний негативний ефект, при цьому не була змістовно вирішена і закономірно загострилася в умовах війни.

Певний час для України характерною була багатокомпонентна державна підтримка, коли «зелений» тариф поєднувався із низкою податкових, митних та інших пільг. Потім вона фактично почала тяжіти до монокомпонентної – вичищення законодавства від супутніх протекційних механізмів створило посилений тиск на бізнес, який був змушений орієнтуватися лише на фінансову підтримку, та на державу і суспільство, які оплачували все більш зростаючі витрати на «зелений» тариф. Обіцяний перехід на «зелені» аукціони мав би зняти цю напругу, оскільки за своєю суттю такий механізм повинен стимулювати найбільш ефективних виробників енергії з альтернативних джерел, зменшувати видатки на їх підтримку та підвищувати її ефективність. Ведення воєнних дій негативно відобразилося на протекційній частині законодавства у сфері альтернативної енергетики, адже брак коштів цілком передбачувано вилився у призупинення виплат за «зеленим» тарифом. У зв'язку з цим склалася ситуація, за якої «по-старому» вже не функціонує, а «по-новому» – ще не запрацювало. Криза державної підтримки суб'єктів альтернативної енергетики стала хронічною системною проблемою аналізованого законодавства та мала бути так само системно усунена.

У зв'язку з цим не дивно, що Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та “зеленої” трансформації енергетичної системи України» від 30 червня 2023 року багато уваги приділив саме протекційній проблемі. Нормотворець намагається, з одного боку, зберегти існуючий каркас протекційних відносин (зокрема, зберегти поняття «зеленого» тарифу, аукціонів на отримання підтримки), а з іншого – знизити витрати на ці протекційні механізми. З цією метою запроваджується *механізм ринкової премії*. Його сутність полягає у тому, що виробник енергії з альтернативних джерел передає таку енергію в мережу за ринковою ціною, а держава доплачує йому різницю між «зеленим» тарифом та фактичною ціною за енергію. Тобто в результаті виробник все одно має отримати суму в розмірі «зеленого» тарифу, однак може продавати енергію не лише державі в особі Гарантованого покупця, але й іншим учасникам ринку. Держава зацікавлена, оскільки вона не оплачує всю вироблену «зелену» енергію, а лише доплачує різницю між «зеленим» тарифом та ринковою ціною.

Паралельно із цим дещо змінюється механізм «зелених» аукціонів. Їхній основний принцип залишається таким самим: державну підтримку отримує той виробник енергії з альтернативних джерел, який пропонує продати її за найнижчою ціною. Цей механізм, який у своєму первозданному вигляді так жодного разу і не спрацював, видозмінюється, а саме: держава не купуватиме в обов'язковому порядку усю вироблену енергію переможця аукціону, а сплачуватиме йому різницю між аукціонною ціною та фактичною ціною виробленої енергії. Таким чином, механізм ринкової премії не стільки самостійний вид державної підтримки, скільки його модифікація з метою зменшення бюджетних витрат, розширення самостійності виробників, зменшення

зобов'язань держави у частині викупу всієї виробленої енергії з альтернативних джерел.

Додатково запроваджено механізм, спрямований на спеціальну державну підтримку приватних домогосподарств. Нормотворець намагається підштовхнути таких малих виробників не стільки генерувати енергію на продаж, скільки виробляти її для самозабезпечення та покриття власних енергетичних потреб. Запроваджується можливість для споживачів встановлювати у себе об'єкти електрогенерації, а неспожиті надлишки електроенергії можна буде відпускати в мережу по вільних ринкових цінах. Цей механізм самовиробництва – це схема підтримки активних споживачів, призначена для власного споживання електричної енергії, за якою відбувається взаєморозрахунок вартості обсягу відпуску електричної енергії в електричну мережу генеруючими установками таких споживачів та вартості обсягу відбору ними електричної енергії з електричної мережі, з урахуванням вартості послуг з передачі та/або розподілу електричної енергії [26].

Зі схематичного представлення основних змін у протекційній політиці держави можна зробити кілька проміжних висновків: а) тенденція до відмови від «зеленого» тарифу в його чистому вигляді (тотальний викуп державою енергії з альтернативних джерел за підвищеними цінами) стає неухильною; б) намагання зменшити прямі бюджетні витрати на підтримку галузі альтернативної енергетики шляхом переходу на механізм ринкової премії; в) стимулювання виробників енергії з альтернативних джерел постійно знижувати собівартість виробництва шляхом використання «зелених» аукціонів; г) стимулювання споживачів до автономізації та самозабезпечення енергією.

5) Застосування методу «політичного заморожування». Під цим прийомом ми розуміємо штучне, полі-

тично вмотивоване, латентне саботування виконання законодавчих механізмів. Яскравим прикладом можна назвати кількарічне гальмування запуску «зелених» аукціонів. Необхідна нормативно-правова основа була сформована ще у 2019 році, коли було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії». Необхідні підзаконні акти теж були розроблені, наприклад, постанови Кабінету Міністрів України «Про запровадження конкурентних умов стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» від 27 грудня 2019 р. № 1175, «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 23 травня 2018 р. № 420 і від 27 грудня 2019 р. № 1175» від 2 серпня 2022 р. № 889. Однак, незважаючи на прийняття цих нормативно-правових засад, «зелені» аукціони все одно не проводилися. Ця ситуація є тим випадком, коли заявлена політична воля на повною мірою співпадає із реальною. Не слід забувати про те, що протягом усього цього часу, коли аукціонна процедура перебуває у «замороженому» стані, залишалися діяти правила «зеленого» тарифу.

Іншим прикладом можна вказати «політичне заморожування» законодавчих норм щодо підтримки вітчизняного виробництва обладнання для альтернативної енергетики (2011–2015). Так, відповідно до тогочасних норм законодавства на «зелений» тариф могли розраховувати лише ті об'єкти альтернативної енергетики, які мали встановлений процент вітчизняного технічного обладнання. Протягом кількох років ця протекційна за своїм характером норма (до речі дуже спірна з огляду на практику СОТ щодо цього питання) виступала блокатором нормального розвитку «зеленої» генерації. Тобто жорстко сформульоване рішення «підтримувати національного

виробника» перетворилося на «заморожування» усього протекційного правового механізму, оскільки не підкріплювалося продуманими системними заходами стимулювання такого технічного виробництва. Цей приклад є прикрою ілюстрацією браку системного бачення розвитку галузі, прогнозування наслідків нормотворчих дій. Описана ситуація демонструє парадоксальне явище: коли протекційний правовий механізм гальмував розвиток галузі, на підтримку якої був створений.

«Політичне заморожування» є небезпечним та шкідливим прийомом, який розриває право та реальні суспільні відносини, дезорієнтує учасників таких відносин, посилює недовіру до законодавства та держави. При цьому важко спрогнозувати, які саме норми будуть піддані «політичному заморожуванню», адже законодавець проявляє активність, продукує нормативну основу для їх реалізації, однак насправді мети по їх виконанню немає.

6) Консервація сировинного статусу України у сфері альтернативної енергетики. Ця проблема поки ще не така критична, як інші, але вже досить тривожна, адже подальше просування у цьому напрямі здатне призвести до серйозних негативних наслідків. Найбільш рельєфно аналізована проблема проявляється у біоенергетиці: створюються правові умови для збереження сировинного характеру виробництва біомаси для переробки на енергію за кордоном.

У цьому питанні поєднуються економічні, екологічні, соціальні та філософські аспекти. Справді, можливо, виробникам біосировини економічно вигідно вирощувати її в Україні та експортувати її за кордон. Однак паралельно із цим не можна ігнорувати інші фактори, а саме: використання вітчизняних земель, які є конституційною власністю Українського народу; позбавлення суспільства можливості споживати чисту енергію

у своїй країні; втрата можливих робочих місць у відповідній інфраструктурі тощо. Тобто економічна вигода порівняно незначної кількості виробників біомаси обмінюється на більш масштабні та далекосяжні втрати держави і суспільства.

На жаль, існують передумови для різкого загострення цієї проблеми в найближчому майбутньому. Мова йде про реалізацію підготовлених водневих стратегій ЄС та України. Згідно з ними Україна розглядається як територія розгортання значного обсягу виробництва водню для потреб ЄС. Ця перспектива криє в собі не лише привабливі можливості – вона має і серйозні ризики. Зокрема, вони концентруються в природоресурсному компоненті, а саме у використанні прісних водних ресурсів, які наразі і так знаходяться в досить складному екологічному стані. Усвідомлення вразливості нашої держави через воєнні, економічні, екологічні та демографічні кризи, а також чітке фокусування на національних інтересах мають стати тими запобіжниками, які не дадуть майбутньому водневому законодавству законсервувати сировинний статус України та негативним чином вплинути на екологічну безпеку держави.

7) Дотримання адекватних темпів енергетичного переходу. Темпи трансформації та нагромадження нормативного матеріалу протягом інноваційного етапу становлення законодавства (2017–2022) [2] та сучасного етапу (з 2022 по сьогодні) сягають подекуди шалених показників. Україна намагається продемонструвати активний поступ у напрямі енергетичного переходу (відмова від традиційних викопних джерел енергії та використання альтернативних). Це прагнення втілюється, передусім, у перманентному реформуванні енергетичного законодавства. Однак така галопуюча нормотворчість продиктована взятими на себе жорсткими міжнародними зобов'язаннями, а не

реальним ступенем розвитку відповідних правовідносин. Це може призвести до розриву між реальним життям та правом, яке покликане його регулювати. Занадто прогресивне законодавство буде створювати неадекватне регулятивне середовище, що знижує ефективність публічного впливу на такі відносини. Для прикладу, відірваними «декоративними» нормами стануть положення про запровадження юридичних критеріїв сталості біомаси без поправки на вітчизняні «вузькі» місця та існуючі проблеми землекористування [27]; створення спеціального правового регулювання офшорної вітроенергетики без належного вирішення загальних проблемних питань забезпечення функціонування берегової вітроенергетики; тощо.

На нашу думку, вирішення цієї системної проблеми полягає у визначенні:

а) *темпоральної адекватності*, тобто встановленні реальної своєчасності прийняття тих чи інших норм; прогнозуванні ступеня реалістичності їх виконання у вказані строки; уникнення раптової появи нових правил функціонування галузі; гарантованість передбачених строків (наприклад, термінів отримання тієї чи іншої державної підтримки);

б) *фактичної адекватності*, тобто аналіз дійсного стану суспільних відносин на предмет їх готовності, наявності проблемних аспектів, можливих наслідків впровадження тих чи інших правових механізмів;

в) *формально-юридичної адекватності*, тобто обрання найменш травматичного способу втілення нормотворчого рішення. Наприклад, для запровадження нового виду державної підтримки частіше за все немає необхідності прийняття нової редакції закону тощо.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна підвести деякі підсумки. Розвиток законодавства у сфері альтернативної енергетики України ускладнюється через

сукупну дію кількох основних юридичних проблем системного характеру, а саме: а) дисбаланс диференціації та систематизації у розвитку законодавства у сфері альтернативної енергетики; б) деформована програмність; в) неготовність законодавства у сфері альтернативної енергетики до регулювання в умовах кризи; г) трансформація правової моделі державної підтримки альтернативної енергетики; д) застосування методу «політичного заморожування»; е) консервація сировинного статусу України у сфері альтернативної енергетики; ж) дотримання адекватних темпів енергетичного переходу. Вирішення цих проблем вимагає системного підходу, урахування багатьох факторів та обставин, що потребує, зокрема, якісного наукового супроводу процесу нормотворення.

У статті досліджуються системні проблеми розвитку законодавства у сфері альтернативної енергетики. В умовах синергетичної дії багатьох факторів потреба стабілізування та утримання стану енергетичної безпеки в Україні стала питанням національного значення. При цьому відбудова, а у деяких випадках – перебудова енергетичної системи держави має здійснюватися з урахуванням міжнародних зобов'язань про кліматоохоронні та екологічні обмеження. Кризові явища у природі та суспільстві актуалізують розвиток альтернативної енергетики. Однак динаміка такого розвитку є досить тривожною: від бурхливого масштабування у другій половині 2010-х років до стагнації протягом 2022–2023 років. Незважаючи на існування цілком об'єктивних потужних негативних обставин (війна, економічна, екологічна, демографічна кризи), не останню роль відіграють юридичні недоліки. У зв'язку з цим сформувався потреба в науковому аналізі системних правових проблем, які

накопилися у сфері регулювання альтернативної енергетики.

За результатами дослідження сформовано висновок про те, що розвиток законодавства у сфері альтернативної енергетики України ускладнюється через сукупну дію кількох основних юридичних проблем системного характеру, а саме: а) дисбаланс диференціації та систематизації у розвитку законодавства у сфері альтернативної енергетики; б) деформована програма; в) неготовність законодавства у сфері альтернативної енергетики до регулювання в умовах кризи; г) трансформація правової моделі державної підтримки альтернативної енергетики; д) застосування методу «політичного заморожування»; е) консервація сировинного статусу України у сфері альтернативної енергетики; ж) дотримання адекватних темпів енергетичного переходу. Вирішення цих проблем вимагає системного підходу, урахування багатьох факторів та обставин, що потребує, зокрема, якісного наукового супроводу процесу нормотворення.

Ключові слова: альтернативна енергетика, альтернативні джерела енергії, відновлювана енергетика, відновлювані джерела енергії, «зелений» тариф, «зелені» аукціони, механізм ринкової премії, механізм самовиробництва, «зелена» генерація, енергетичне законодавство, енергетичне право.

Kharytonova T., Hryhorieva K. Systemic problems of the development of legislation in the sphere of alternative energy in Ukraine

The article examines the systemic problems of the development of legislation in the field of alternative energy. In the conditions of the synergistic action of many factors, the need to stabilize and maintain the state of energy security in Ukraine

has become a matter of national importance. At the same time, the reconstruction, and in some cases, the reconstruction of the country's energy system must be carried out taking into account international obligations on climate protection and environmental restrictions. Crisis phenomena in nature and society actualize the development of alternative energy. However, the dynamics of this development are quite alarming: from rapid scaling in the second half of the 2010s to stagnation during 2022–2023. Despite the existence of completely objective and powerful negative circumstances (war, economic, ecological, demographic crisis), not the least role is played by legal deficiencies. In connection with this, a need arose for a scientific analysis of systemic legal problems that have accumulated in the field of alternative energy regulation.

Based on the results of the research, the conclusion was formed that the development of legislation in the field of alternative energy in Ukraine is complicated by the combined effect of several main legal problems of a systemic nature, namely: a) imbalance of differentiation and codification in the development of legislation in the field of alternative energy; b) deformed software; c) unpreparedness of legislation in the field of alternative energy for regulation in crisis conditions; d) transformation of the legal model of state support for alternative energy; e) application of the “political freezing” method; e) preservation of Ukraine's raw material status in the field of alternative energy; g) compliance with adequate rates of energy transition. Solving these problems requires a systematic approach, taking into account many factors and circumstances, which requires, in particular, high-quality scientific support for the process of rulemaking.

Key words: alternative energy, alternative energy sources, renewable

energy, renewable energy sources, “green” tariff, “green” auctions, market premium mechanism, self-production mechanism, “green” generation, energy legislation, energy law.

Література

1. Павлига А. В. Загальна характеристика сучасного законодавства у сфері альтернативної енергетики України. *Екологічне право України*. 2020. № 3. С. 46–49.
2. Платонова Є. О. Етапи розвитку законодавства у сфері використання альтернативних джерел енергії в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 251–255.
3. Чумаченко І. Є. Програми стимулювання розвитку альтернативної енергетики в Україні: правові проблеми та перспективи. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 4. С. 96–101.
4. Караханян К. М. Тенденції розвитку законодавства в сфері альтернативної енергетики в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 4. С. 90–95.
5. Григор'єва Х. А. Перспективи енергетичного права: в орбіті екологізації. До 60-річчя набуття чинності Закону «Про охорону природи Української РСР»: екологічне законодавство України через призму його історичного розвитку: матеріали Міжнар. дистанц. наук.-практ. конф. (Київ, 12 квітня 2021 року). Київ, 2021. С. 52–56.
6. Григор'єва Х. А. Державне стимулювання альтернативної енергетики: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний вісник*. 2021. № 4. С. 109–117.
7. Журавель Я. В., Литвин Н. А., Яра О. С. Розвиток законодавства про стимулювання використання альтернативних джерел енергії: адміністративно-правовий аспект. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 1. С. 166–173.
8. Битяк О. Ю. Систематизація законодавства України у сфері електроенергетичних відносин. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. 2010. № 3. С. 113–120.
9. Романко С. М. Енергетичне право – новий інститут природоресурсового права? Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти: матер. круг. столу (Харків, 5 груд. 2014). Харків, 2014. С. 164–167.
10. Кірін Р., Павличенко А., Хоменко В., Коровяка Є. Закони як джерела нафтогазового права. Сучасна державна екологічна політика і безпека суверенної України: проблеми та перспективи правового забезпечення (до 30-ї річниці Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та до 20-ї річниці Закону України «Про нафту і газ»): матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 січня 2022 р.) / наук. ред. В. Устименко. Чернігів: Десна Поліграф, 2022. С. 24–37.
11. Макаренко Н. А. Правове регулювання екологічної безпеки в сфері видобування нафти і газу в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.06. Київ, 2015. 18 с.
12. Воронін Я. Г. Дозвільна діяльність у нафтогазовому комплексі України: адміністративно-правовий аспект: автореф. дис. ... докт. юрид. наук 12.00.07. Харків, 2016. 44 с.
13. Даценко О. М. Адміністративно-правове регулювання нафтогазового комплексу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2016. 23 с.
14. Балюк Г. І. Ядерне право України: стан і перспективи розвитку (правові аспекти радіоекології): монографія. Київ, 1996. 140 с.
15. Балюк Г. І. Проблеми формування та становлення ядерного права України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2000. 363 с.
16. Коцюба Р. О. Конституційно-правові гарантії ядерної безпеки: міжнародний та національний аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2010. 20 с.
17. Коцюба Р. О. Конституційно-правові гарантії ядерної безпеки: міжнародний та національний аспекти: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2017. 40 с.
18. Сушик О. В. Правові засади забезпечення радіаційної безпеки за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2010. 20 с.
19. Іларіонов О. Ю. Адаптація вугільного законодавства України до норм Європейського Союзу. *Економіка та право*. 2008. № 2. С. 90–97.
20. Кузьміна М. М. Систематизація законодавства у сфері відновлювальної енергетики. *Економічна теорія та право*. 2016. Вип. 2 (25). С. 122–132.

21. Новицький А. М. Організаційно-правові засади державного управління у паливно-енергетичному комплексі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2005. 19 с.

22. Балюк Г. І. Проблеми систематизації ядерного законодавства України: сьогодення та майбутнє. *Medical physics – the current status, problems, the way of development. Innovation technologies. Proceedings of 2nd International Workshop, September 27–28, 2012, Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2012. С. 37–41.*

23. Куц В. М. Актуальні питання систематизації ядерного законодавства України. *Ядерна енергетика та довкілля. 2013. № 2. С. 31–34.*

24. Григор'єва Х. А. Енергетичне законодавство України: перспективи реформування в умовах війни та післявоєнного відновлення. *Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного*

стану: матеріали наук.-практ. онлайн-конф. (Харків, 8 грудня 2022 року) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2022. С. 44–47.

25. Харитонова Т. Є., Поліщук Є. С. Земельні, аграрні, екологічні, природоресурсні правовідносини та правовідносини у сфері альтернативної енергетики в умовах воєнного стану: правові проблеми та перспективи їх вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 6. С. 268–271.*

26. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 року. *Відомості Верховної Ради України. 2003. № 24. Ст. 155.*

27. Григор'єва Х. А. Юридичні критерії сталості біопалива: земельні, екологічні та кадастрові виклики для України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2023. Вип. 6. URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law2023/6/8992> (дата звернення: 10.08.2023 року).*

